

Oceny i omówienia

Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie, redakcja naukowa RYSZARD ZIĘBA. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne Warszawa 2008, 608 ss.

Załamanie się systemu dwubiegunowego postawiło społeczność międzynarodową przed wielkimi szansami, ale także wieloma wyzwaniami dotyczącymi kształtowania się nowego ładu oraz zapewnienia bezpieczeństwa. W konsekwencji, na policentrycznej scenie międzynarodowej kształtuje się nowy porządek, współtworzony przez najróżniejszych graczy, dokonujących przewartościowań w swych koncepcjach bezpieczeństwa. Wzrosła międzynarodowa rola mocarstw regionalnych, zaś międzynarodowy układ sił stał się areną zaspokajania rosnących aspiracji mocarstwowych ze strony kolejnych państw. Tym samym we współczesnych warunkach globalizacji bezpieczeństwo międzynarodowe podlega jednocześnie dwóm wielkim procesom: internacjonalizacji i regionalizacji. Nadmienić należy, że w nauce o stosunkach międzynarodowych problematyka bezpieczeństwa międzynarodowego zaliczana jest do jej głównych przedmiotów zainteresowania, gdyż dotyczy potrzeb o charakterze egzystencjalnym. Wymaga ona analizy szerokiego spektrum zjawisk i zagadnień z uwzględnieniem specyfiki regionalnej oraz uwarunkowań wynikających z dziejowego procesu zmian w stosunkach międzynarodowych. Bezpieczeństwo międzynarodowe jest zarazem kategorią niezwykle dynamiczną, wymagającą nieustannych badań i częstych redefinicji. Jest to więc problematyka niezwykle złożona i zarazem trudna.

Recenzowana książka ukazała się w nowej serii „Stosunki międzynarodowe” Wydawnictwa Akademickich i Profesjonalnych. Jest pracą zbiorową w formie podręcznika do przedmiotu „Bezpieczeństwo międzynarodowe” na kierunku stosunki międzynarodowe. Z pewnością będzie też przydatna i na innych kierunkach studiów, w szczególności na politologii i europeistyce. Fakt, że zawiera w sobie nie tylko wiedzę czysto akademicką, lecz także analityczną z odniesieniem do współczesnych zagadnień polityki bezpieczeństwa różnych państw, ich ugrupowań oraz organizacji międzynarodowych może zadecydować o zainteresowaniu się nią również przez decydentów polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Jej celem jest – w założeniu przyjętym przez redaktora naukowego tego przedsięwzięcia – ukazanie nowych koncepcji bezpieczeństwa narodowego wybranych państw po „zimnej wojnie” oraz regionalnych systemów bezpieczeństwa. W ujęciu regionalnym przedstawione mają być zagrożenia i wyzwania, główne obszary niestabilności i konfliktów, działania podejmowane przez państwa i instytucje międzynarodowe na rzecz bezpieczeństwa, a także nowe tendencje w dziedzinie bezpieczeństwa międzynarodowego. W ramach omawiania problemów globalnych podjęte są też zagadnienia zbrojeń i rozbrojenia oraz nowych ról organizacji międzynarodowych w sferze bezpieczeństwa.

Gwarancję jakości recenzowanej książki stanowi osoba jej redaktora naukowego – uznanego badacza stosunków międzynarodowych i specjalisty w sprawach bezpieczeństwa międzynaro-

dowego, prof. dr. hab. Ryszarda Zięby. W skład zespołu autorskiego weszli uczestnicy specjalnie w tym celu zorganizowanej grupy badawczej, złożonej z osób związanych z kilkoma ośrodkami akademickimi w kraju: Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Marii-Curie Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu Łódzkiego, Akademii Świętokrzyskiej – Filii w Piotrkowie Trybunalskim, Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych i Centrum Stosunków Międzynarodowych w Warszawie. Wielu z nich jest już znanych z licznych publikacji z zakresu polityki zagranicznej i bezpieczeństwa międzynarodowego.

Zastosowana w pracy metodologia oparta jest na podejściu interdyscyplinarnym, właściwym dla nauki o stosunkach międzynarodowych. Łączone są tu różne metody badawcze charakterystyczne dla nauk społecznych: obserwacyjna, analizy i krytyki źródłowej, porównawcza czy też analizy i krytyki literatury przedmiotu. Książka składa się z wprowadzenia, przedstawiającego pozimnowojenny paradygmat bezpieczeństwa międzynarodowego (Ryszard Zięba) oraz dwóch części. W pierwszej przedstawione zostały narodowe koncepcje bezpieczeństwa głównych graczy międzynarodowych: USA (Justyna Zajac), Federacji Rosyjskiej (Agnieszka Bryc), Wielkiej Brytanii (Bartosz Wiśniewski), Francji (Irma Słomczyńska), Niemiec (Aleksandra Zięba), Unii Europejskiej (Ryszard Zięba), Chińskiej Republiki Ludowej (Dominik Mierzejewski), Indii (Renata Włoch) i Brazylii (Marcin Florian Gawrycki). W drugiej części ukazane są najważniejsze problemy bezpieczeństwa w warunkach transformacji ładu międzynarodowego (Paweł Frankowski) oraz dokonana została analiza regionalnych podsystemów bezpieczeństwa: NATO i Unii Europejskiej (Ryszard Zięba), Bałkanów (Marko Mihajić), Wspólnoty Niepodległych Państw (Maciej Raś, Agata Włodkowska), Bliskiego Wschodu (Justyna Zajac), Azji Wschodniej i Pacyfiku (Marcin Kaczmarek), Azji Południowej (Renata Włoch), Afryki (Wiesław Lizak), Ameryki Łacińskiej i Karaibów (Beata Wojna). Dodatkowo, w tej części kolejne rozdziały dotyczą kwestii uniwersalnych: zbrojeń i rozbrownienia (Marcin Kaczmarek) oraz nowych ról międzynarodowych organizacji do spraw bezpieczeństwa (Małgorzata Bielecka). Całość dopełniają noty biograficzne o autorach i przydatny indeks.

Książka odznacza się ujednoliconą strukturą. W części pierwszej, dotyczącej prezentacji koncepcji bezpieczeństwa omawianych podmiotów, analizowane są każdorazowo przesłanki redefinicji danej koncepcji po „zimnej wojnie”, najważniejsze dokumenty programowe oraz ewolucja koncepcji. Natomiast w odniesieniu do regionów rozpatrywane są: wyzwania i zagrożenia, główne obszary niestabilności i ewentualne konflikty, działania państw i instytucji międzynarodowych na rzecz bezpieczeństwa oraz nowe tendencje ewolucji ładu międzynarodowego. We wszystkich rozdziałach książki zamieszczane są konkluzje, a dodatkowo pytania i zagadnienia kontrolne oraz literatura uzupełniająca. W ten sposób rzeczywiście ma ona wszechstronne zalety podręcznika akademickiego.

Z pewnością na uwagę zasługuje rozdział wprowadzający, w którym Ryszard Zięba przedstawia pozimnowojenny paradygmat bezpieczeństwa międzynarodowego. Omówione są pojęcie i istota bezpieczeństwa międzynarodowego, zasadnicze ujęcia teoretyczne bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych (podmiotowe, przedmiotowe i procesualne), przydatność teorii realistycznej, nowe rodzaje ryzyka dla bezpieczeństwa międzynarodowego, przydatność teorii liberalnej po „zimnej wojnie” oraz dialektyka regionalizacji i globalizacji bezpieczeństwa międzynarodowego. Przedstawiony jest tu w syntetyczny sposób najnowszy stan badań nad złożonością kategorii bezpieczeństwa międzynarodowego. Autor zwraca m. in. uwagę na fakt, że współcześnie traci na znaczeniu bardzo ważny w latach „zimnej wojny” tzw. dylemat bezpieczeństwa. Następuje przy tym swoista internacjonalizacja i multilateralizacja działań państw na rzecz bezpieczeństwa. Prowadzi to

nie tylko do globalizacji bezpieczeństwa międzynarodowego: „Nieskuteczność ONZ i egoistyczne ambicje wielu państw i regionalnych organizacji powodują swoistą podzielność bezpieczeństwa międzynarodowego – jego regionalizację” (s. 37). Dokonane systematyzacje, wyjaśnienie generalnych pojęć oraz zarysowanie zasadniczych tendencji w teorii i praktyce współczesnego bezpieczeństwa międzynarodowego stanowią niezbędne podwaliny pod szczegółowe rozważania, jakich dokonują w dalszej części pracy jej współautorzy.

Podkreślić należy, że w jednym opracowaniu książkowym ukazano zestawienia koncepcji bezpieczeństwa aż ośmiu państw oraz Unii Europejskiej. Dokonano oceny stanu bezpieczeństwa tych podmiotów oraz przeanalizowano ich specyfikę w sferze koncepcyjno-teoretycznej, jak również poddano ocenie efektywność prowadzonej polityki bezpieczeństwa. O ile koncepcje mocarstw europejskich czy Stanów Zjednoczonych są bardziej znane, to nie można tego powiedzieć w odniesieniu do Chin, a zwłaszcza Indii i Brazylii. Można oczywiście dywagować nad potrzebą analizy koncepcji bezpieczeństwa także innych państw (choćby Izraela jako kluczowego aktora geopolitycznego na Bliskim Wschodzie), ale może to zostać uzupełnione w kolejnym wydaniu książki. Dodać warto, że jej uporządkowana struktura daje doskonałą okazję dla dokonywania porównań i także samodzielnego wyciągania wniosków.

Zwraca także uwagę rozdział poświęcony bezpieczeństwu globalnemu w warunkach transformacji ładu międzynarodowego autorstwa Pawła Frankowskiego. Podejmuje on problem zmiany paradygmatu tego bezpieczeństwa, zwracając uwagę, że: „Globalizacja i zmiany, które charakteryzują obecny porządek, wymuszają skupienie się na funkcji, a nie na strukturze systemu – jest to odejście od klasycznej teorii systemów – a zatem poszczególne funkcje mogą być realizowane przez różne elementy struktury” (s. 238). Analizowane są zagrożenia globalne po „zimnej wojnie”, zmiana ich percepcji, rola instytucji i aktorów niepaństwowych kształtujących bezpieczeństwo globalne oraz nowe tendencje w ewolucji globalnego ładu bezpieczeństwa. Wśród tych tendencji wymieniane są: spadek roli państwa w zapewnianiu bezpieczeństwa globalnego, postępująca instytucjonalizacja bezpieczeństwa, zmiana koncepcji rozwiązywania kryzysów (nastawienie na zapobieganie) oraz całościowe (nie sektorowe) zapewnianie bezpieczeństwa (s. 260).

W odniesieniu do przedstawianych w książce regionów, podobnie jak w przypadku koncepcji narodowych, nie tyle doszukiwać należy się słabości, ile raczej postulować poszerzenie tej problematyki w kolejnym wydaniu książki (choćby o problem rywalizacji o podział złóż naturalnych Arktyki, a może także specyfikę bezpieczeństwa Ameryki Północnej w sensie geograficznym, czyli odrębnie od rozważań o bezpieczeństwie euroatlantyckim w ramach *NATO*). Dostrzeganie roli regionalnych uwarunkowań bezpieczeństwa, znaczenia bezpieczeństwa regionalnego i rozwoju organizacji regionalnych, mających bezpośredni lub pośredni wpływ na sprawy bezpieczeństwa, jest współcześnie trwałą tendencją i dobrze, że poświęcono jej tyle uwagi. Uchwycono przy tym zarówno specyfiki regionalne, jak i pewne cechy wspólne istotne z punktu widzenia bezpieczeństwa międzynarodowego. Podjęto kwestię roli organizacji międzynarodowych (regionalnych i globalnych) w rozwiązywaniu sporów i konfliktów regionalnych. Wykazana została także rosnąca rola bezpieczeństwa energetycznego.

Podsumowując można stwierdzić, że autorom zbioru udało się osiągnąć założony cel pracy, przedstawili nie tylko wybrane zagadnienia (koncepcje, obszary, struktury, czy instytucje) bezpieczeństwa, lecz także jego dynamikę jako ważnego procesu społecznego w stosunkach międzynarodowych. Bezpieczeństwo zostało ujęte w sposób szeroki, wielowymiarowo. Analizowane na tle zmiany wyzwań i zagrożeń po „zimnej wojnie” stanowi jednocześnie o jakościowej ewolucji samych stosunków międzynarodowych. Ukazane zostało zróżnicowanie narodowe i regionalne w podejściach do tych

zagadnień. Poruszone przy tym zostały zarówno problemy teoretyczne, jak i kwestie ważne z punktu widzenia praktyki stosunków międzynarodowych. Jak na tak szeroko zakreślone pole badawcze udało się autorom tego przedsięwzięcia w sposób niezwykle usystematyzowany i syntetyczny dokonać przeglądu i charakterystyki całokształtu współczesnego bezpieczeństwa międzynarodowego.

Książka napisana została na podstawie bogatej bazy źródłowej (dokumenty najważniejszych uczestników stosunków międzynarodowych) oraz reprezentatywnie dobranej literatury przedmiotu. Pośród pozycji obcojęzycznych wykorzystano m. in. publikacje chińskie czy portugalskie. Książkę cechuje duża dbałość zarówno o jakość merytorycznego przekazu, jak również przystępność odbioru. Służą mu logiczna struktura treści, właściwie dokonane systematyzacje, troska o wyjaśnianie pojęć, a także zamieszczenie w książce licznych materiałów poglądowych w postaci tabel, map, schematów, diagramów czy wyróżnień tekstu. Baza faktograficzna jest bogata i aktualna. Wszystkie te cechy przesądają o wysokiej ocenie, jaką należy przyznać temu opracowaniu jako podręcznikowi akademickiemu. Jednocześnie posiada ono niewątpliwie walory wartościowej monografii naukowej, ukazującej złożoność istoty i zakresu bezpieczeństwa międzynarodowego.

Przedstawiona książka dostarcza niezwykle bogatej, wieloaspektowej i zarazem starannie uporządkowanej wiedzy na temat współczesnych problemów bezpieczeństwa międzynarodowego, które ujęte zostało w kontekstach: narodowym, regionalnym i globalnym. Na rynku wydawniczym brakowało takiej pozycji. Stanowić ona może swego rodzaju encyklopedię najważniejszych zagadnień bezpieczeństwa międzynarodowego po zakończeniu „zimnej wojny”. Polecić można ją szerokiemu gronu czytelników – i ze względu na krąg potencjalnie zainteresowanych odbiorców, jak też ze względu na różny stopień zaawansowania posiadanej przez nich wiedzy. Zatem nie tylko studentom, lecz także przedstawicielom służby zagranicznej, osobom odpowiedzialnym za kształtowanie i realizację polityki bezpieczeństwa państwa czy dziennikarzom.

Jerzy Stańczyk

ODILE CASTEL: *Histoire des faits économiques. La dynamique de l'économie mondiale du XVe siècle à nos jours*, Presses Universitaires de Rennes 2005, 354 ss.

Omawiana książka Odile Castela jest oryginalną historią gospodarki światowej. Zawiera typologię kryzysów i nowatorską periodyzację historii gospodarczej świata, która została przedstawiona w trzech płaszczyznach jako: 1. historia ekonomiczna i społeczna od XV w. do współczesności, 2. geoeconomiczna i geopolityczna wizja świata po okresie europocentryzmu, 3. globalne zmiany we współczesnej gospodarce.

Przyjęcie nowatorskiej koncepcji niesie z sobą wiele niebezpieczeństw, m.in. uproszczeń, pominięcia wielu ważnych wydarzeń czy też subiektywnego doboru faktów w celu udowodnienia założonych tez. W przypadku recenzowanej pracy, już jej podtytuł: *Dynamika gospodarki światowej od XV wieku do naszych dni* może być mylący. Autor swoiście pojmuje dynamikę gospodarki światowej. Według niego sprowadza się ona do czterech kryzysów: kryzysu starego reżimu (trwał od neolitu do 1780 r.), kryzysu mieszanego (1815-1850), kryzysu nadprodukcji (1870-1945), kryzysu finansowego (od 1970 r. i trwa nadal); czterech faz przystosowawczych (okresy ich pokrywają się z okresami kryzysów), kryzysów trzech faz zmian: rewolucji przemysłowej (1780-1815), rewolucji